

ח. קביעת קו התאריך - על פי ארץ ישראל שהיא מרכז העולם המיושב (יח-כ)

¹⁰³ וְדָע, כִּי "שְׁבֻתוֹת ה'" (ויקרא כג, לח) ו"מוֹעֲדֵי ה'" - אֲמַנָּם הֵם תְּלִימֵי בְּנֵי חָתָל ה'"¹⁰⁴.

הערות - ילמד ענוים דרכו

103 קו התאריך הוא קו דמיוני בין-לאומי, שמשני צדדיו יש שני תאריכים שונים, ומי שחוצה אותו עובר מתאריך אחד לתאריך אחר. נקודה זו היא תחילת המזרח וסוף המערב, שהרי כדור הארץ עגול וחייבים לקבוע נקודה מקובלת שעל פיה יקבעו את תחילת המזרח. אם באותה נקודה השעה שש בבוקר, הרי שתשעים מעלות מערבה ממנה - עדיין חצות הלילה הקודם והזריחה תהיה שם בעוד שש שעות. במקביל 180 מעלות מערב ממנה - השעה שש בערב והזריחה תהיה שם בעוד 12 שעות, וב-270 מעלות ממנה - עדיין חצות היום הקודם והזריחה תהיה בעוד י"ח שעות.

בימינו נקודת ה-0 מעלות עוברת ברובע גריניץ' שבדרום לונדון, ועל פיו נקבע "קו גריניץ'". הקו המקביל לו, 180 מעלות, הוא קו התאריך, שמי שחוצה אותו ממזרח למערב חוזר יום אחד לאחור. כשבקו התאריך השעה חצות הלילה, בנקודה שממזרח לו מתחיל היום הבא (האזרחי שמתחיל בחצות) ואילו בנקודה שממערב לו יגיע היום הבא בעוד 24 שעות.

קו התאריך בהלכה: ריה"ל היה מהחכמים היחידים שהבינו את חשיבות קביעת קו תאריך מבחינה הלכתית, עסקו בכך וגם הכריעו הכרעה ברורה בעניין. בסעיף זה מתגלית גדולתו ההלכתית של ריה"ל וגם חכמתו בחכמת הטבע. שיטתו הפכה לאבן יסוד בסוגיה זו במאה השנים האחרונות, כששאלה זו נעשתה מעשית בעת שהגיעו יהודים ליפן, ומעשית יותר בימינו לטסים החוצים את קו התאריך מצד לצד. בנושא זה יש כמה שיטות להלכה. להלן סיכום שלוש הדעות המרכזיות בימינו: שיטת רבי אברהם בר חייא בספר העיבור (א, ד), ריה"ל ובעה"מ (רה"ש כב, בדפי הרי"ף) - ארץ ישראל היא מרכז העולם המיושב, אולם בזמנם עדיין לא הכירו את יבשת אמריקה וחשבו שמלבד אסיה ואירופה הכל ים. על כן הציב ריה"ל את קו התאריך 90 מעלות מזרחה לירושלים - ביבשת סין. [רבי יצחק בן יוסף הישראלי תלמיד הרא"ש בספר יסוד עולם חלק על ריה"ל, אך לא ביאר מהי שיטתו.] וכן פירש החזו"א (קונטרס י"ח שעות) אך עם שינוי קל, שהקו עובר בקצה החוף של סין, כדי שלא יחתוך את היבשת. לפי זה יפן, הנמצאת מזרחית לסין, היא מצדו השני של קו התאריך, וכשבסין שבת, ביפן זהו יום שישי.

שיטת הרב טקווינסקי בריה"ל - כיום שיודעים שיש יבשות נוספות, לפי ריה"ל שירושלים מרכז העולם, נמצא שיש להזיז את קו התאריך שקבע ריה"ל תשעים מעלות, כך ש-180 מעלות מירושלים עובר קו התאריך, באוקיינוס השקט. לפי זה כשאצלנו שבת בבוקר, ביפן כבר שבת בצהריים. הרב מנחם מנדל כשר - כל מקום נקבע לפי מנהג אותו המקום, כפי מה שהתושבים הראשונים שהגיעו אליו נהגו. ולפיו לקו התאריך הבין-לאומי, שהוא 180 מעלות מגריניץ', יש גושפנקה הלכתית.

אנו נפרש את ריה"ל כאן כשיטה הראשונה (ודלא כחזו"א), וכפי שנראה מפשט דבריו, שקו התאריך עובר בדיוק 90 מעלות מארץ ישראל וחוצה את סין.

104 עיין ברמב"ם הל' קידוש החדש ה, א-ג שחשוב המועדות תלוי בסנהדרין שבארץ ישראל: "כל שאמרנו מקביעות ראש החדש על הראייה ועיבור השנה מפני הזמן או מפני הצורך, אין עושין אותו אלא סנהדרין שבארץ ישראל או בית דין הסמוכים בארץ ישראל שנתנו להן הסנהדרין רשות. שכן נאמר למשה ולאהרן: 'החודש הזה לכם ראש חדשים' ומפי השמועה למדו איש מאיש ממה רבינו שכן הוא פירוש הדבר: עדות זו תהיה מסורה לכם ולכל העומד אחריהם במקומם. אבל בזמן שאין שם סנהדרין בארץ ישראל - אין קובעין חדשים ואין מעברין שנים, אלא בחשבון זה שאנו מחשבין בו היום... זה שאנו מחשבין בזמן הזה כל אחד ואחד בעירו ואומרין שראש חודש יום

מסלול 1: יום ב לפרשת וישב

מסלול 2: יום ד לפרשת וישלח

יט

אָמַר הַכּוּזָרִי: הָאֵם אֵין תְּחִלַּת קְבִיעוֹת הַיָּמִים מְסִין¹⁰⁵, לְפִי שֶׁהִיא תְּחִלַּת הַמְזוּרָח לִישׁוּב?

כ

אָמַר הַחֶבֶר: אֲבָל תְּחִלַּת (מצוות) הַשֶּׁבֶת אֵינָה אֶלָּא מְסִינִי, וּמֵאֲלוֹשׁ לְפָנָיו, מְקוּם שְׂרִיד הַמֶּן¹⁰⁶. וְלֹא תִכְנַס הַשֶּׁבֶת אֶלָּא עַל מִי שֶׁשָּׁקְעָה עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ אַחֲרֵי סִינֵי בְּהַדְרָגָה עַד סוּף

הערות - ילמד ענויים דרכו

פלוני ויום טוב ביום פלוני, לא בחשבון שלנו או קובעין ולא עליו או סומכין, שאין מעברין שנים וקובעין חדשים בחוצה לארץ. ואין או סומכין אלא על חשבון בני ארץ ישראל וקביעתם. וזה שאנו מחשבין - לגלות הדבר בלבד הוא. כיון שאנו יודעין שעל חשבון זה הן סומכין, או מחשבין לידע יום שקבעו בו בני ארץ ישראל איזה יום הוא, ובקביעת בני ארץ ישראל אותו - הוא שיהיה ראש חדש או יום טוב, לא מפני חשבון שאנו מחשבין". ובספר המצוות מצווה כג: "ובכאן שורש גדול מאד משורשי האמונה לא ידעהו ולא יתבונן במקומו אלא מי שדעתו עמוקה. וזה שהיותנו היום בחוצה לארץ מונים במלאכת העיבור שבידינו ואומרים שזה היום ראש חודש וזה היום יום טוב - לא מפני חשבוננו נקבעהו יום טוב בשום פנים, אלא מפני שבית דין הגדול שבארץ ישראל כבר קבעהו זה היום ראש חודש או יום טוב. ומפני אומרים שזה היום ראש חודש או יום טוב יהיה ראש חודש או יום טוב, בין שהיתה פעולתם זאת בחשבון או בראיה... ואנחנו אמנם נחשב היום כדי שנדע היום שקבעו הם - רוצה לומר בני ארץ ישראל - בו ראש חודש, כי במלאכה הזאת בעצמה מונין וקובעין היום, לא בראיה. ועל קביעתם נסמוך. לא על חשבוננו. אבל חשבוננו הוא לגלויי מילתא. והבן זה מאד. ואני אוסיף לך ביאור: אילו אפשר דרך משל, שבני ארץ ישראל יעדרו מארץ ישראל - חלילה ל-ל מעשות זאת כי הוא הבטיח שלא ימחה אותות האומה מכל וכל - ולא יהיה שם בית דין ולא יהיה בחוצה לארץ בית דין שנסמך בארץ, הנה חשבוננו זה לא יועילנו אז כלום בשום פנים. לפי שאין לנו רשות שנחשב בחוצה לארץ ונעבר שנים ונקבע חודשים אלא בתנאים הנזכרים כמו שביארנו. 'כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים'. וכשיתבונן מי שיש לו שכל שלם לשונות התלמוד בכוונה הזאת יתבאר לו כל מה שאמרנוהו, ביאור, אין ספק בו".

אולם ריה"ל איננו מתכוון לקידוש החודשים ועיבור השנים, אלא כוונתו לקביעת זמן כניסת החגים והשבחות, כפי שמבאר והולך. בניגוד לרמב"ם שהדגיש את הפן של החגים התלויים ביהודים שגרים בארץ ישראל, ריה"ל מסביר את הפן של החגים התלויים בארץ עצמה, ללא קשר לעם ישראל או לסנהדרין.

105 המלך מציג כאן את שיטת "התוכנים החדשים" שופיעו בסעיף הבא, הסוברים שהיממה מתחילה מהבוקר אל הלילה (ולא מהערב אל הבוקר), ועל כן מבחינתם היום הראשון התחיל בסין, בזמן הזריחה, ומשם הוא הגיע למערב לסין ככל שהתקדם היום. לעומת זאת, דעת התורה שהיום מתחיל מהערב, ושהיום הראשון היה מהיות ערב בארץ ישראל, שאז נכנס היום הראשון של אדם הראשון (השבת), וככל שהתקדם היום - נכנסה השבת במקומות המערביים יותר לארץ ישראל. נמצא שבצד המזרחי של סין נכנסה השבת 18 שעות אחרי ארץ ישראל. ובצד המערבי - לא נקרא היום "שבת" עד השבוע השני שבבריא.

106 ירושלמי ביצה ב,א: "באלוש נתנה השבת", מפני ששם ירד המן ושם נצטוו: "אל יצא איש ממקומו ביום השביעי". והנה בפשט הכתוב המן ירד במדבר סין. אולם נאמר שם שמדבר סין נסעו לרפידים. ואילו בפרשת מסעי נאמר: "וַיֵּסְעוּ מִמֶּדְבַּר סִין וַיִּחַנּוּ בְּדִבְרַת הַיְיָ. וַיֵּסְעוּ מִדִּבְרַת הַיְיָ וַיִּחַנּוּ בְּאֵלוֹשׁ. וַיֵּסְעוּ מֵאֵלוֹשׁ וַיִּחַנּוּ בְּרַפְדִּים". ויש לומר שכל האזור היה נקרא "מדבר סין" אולם בתוכו נסעו עד אלוש ושם ירד המן.

המערב, ואחר כך אל מה שמתחת לארץ (=חצי הכדור המזרחי), ואחר כך אל סין אשר היא מזרח הישוב. ותקרא (=ותחול) השבת לסינ (=בסין, ¹⁰⁷ בחלק המזרחי שלה מקו התאריך) שמונה עשרה שעות אחרי ארץ ישראל. מפני שארץ ישראל באמצע לישוב ¹⁰⁸ (=אמצע האזור המיושב), ושקיעת השמש לארץ ישראל הוא חצי הלילה לסינ, וחצי היום לארץ ישראל הוא שקיעת השמש לסינ ¹⁰⁹. וזה הוא סוד הקביעות אשר הוא בנוי על שמונה עשרה שעות, כמו שאמרו (רה"ש כב): "נולד (מולד הלבנה על פי החישוב, בארץ ישראל) קדם חצות (היום) - בידוע שנראה סמוך לשקיעת החמה" (=בידוע שהלבנה תראה בסין בחלק המזרחי לקו התאריך, בעוד י"ח שעות, אשר שם עדיין לא יצא היום הזה ¹¹⁰). והכונה בו (באמרו "נולד קודם חצות היום") לארץ ישראל, מקום התורה. והוא המקום אשר בו הורד אדם ¹¹¹ מגן עדן בליל שבת ¹¹², וממנו התחילו דברי הימים אחר ששת ימי בראשית, והתחיל אדם לקרא שם לימים. וכל אשר נושבה הארץ והתחברו בני אדם (והקימו

הערות - ילמוד ענוים דרכו

- 107 וכן בכל המשך הקטע: "לסינ" היינו בסין, ו"לארץ ישראל" היינו בארץ ישראל.
- 108 סנהדרין לו, א: "אמר רבי אחא בר חנינא: דאמר קרא: 'שרך אגן הסהר אל יחסר המזג', שרך - זו סנהדרין, למה נקרא שמה שרך - שהיא יושבת בטיבורו של עולם". תנחומא קדושים י: "כשם שהטיבור הזה נתון באמצע האיש, כך ארץ ישראל טיבורה של עולם, שנאמר: 'ושבי על טבור הארץ' (יחזקאל לח ב). ארץ ישראל יושבת באמצעיתו של עולם, וירושלים באמצע ארץ ישראל, ובית המקדש באמצע ירושלים, וההיכל באמצע בית המקדש, והארון באמצע ההיכל, והאבן שתייה לפני ההיכל, שממנה הושתת העולם". נראה שכוונת המדרש "אמצע" לא במובן שיש מרחקים שווים ממנה לכל צד, אלא במובן של מרכז. בדומה למה שאנו קוראים היום לגוש דן "מרכז הארץ".
- גם ריה"ל - הרי מארץ ישראל לסינ יש תשעים מעלות ואילו מארץ ישראל לקצה אירופה המערבית יש כשלושים מעלות בלבד (אא"כ נחשיב גם את האופק של האוקינוס עד לקצה יבשת אמריקה).
- 109 כלומר בסין עובר קו התאריך, כך שמערבית לו - הזמן מקדים בשש שעות לירושלים (אם אצלנו חצות היום - אצלם שש בערב), ואילו מזרחית לו - הזמן מאחר ב-18 שעות מירושלים (אם אצלנו חצות יום שבת, אצלם שש בערב של יום שישי).
- 110 את כל הפסקה הזאת מבאר ריה"ל והולך, במשך כל הסעיף.
- 111 אמנם עם ישראל נצטוו על השבת, אך השבת כבר נתגלתה בימי הבריאה, בו שבת ה' מכל מלאכתו, ועל כן כבר אדם הראשון קרא ליום הראשון שראה "שבת", כפי שמבאר והולך. גם אדם הראשון בראשית הבריאה וגם עם ישראל ביציאת מצרים ובמתן תורה זכו לפגוש את השבת על אותו ציר אורך של ארץ ישראל וירושלים. ומשם השבת מתקדמת - ככל שמתקדמים מערבה.
- 112 סנהדרין לח, ב: "אמר רבי יוחנן בר חנינא: שתיים עשרה שעות הוי היום; שעה ראשונה - הוצבר עפרו, שניה - נעשה גולם, שלישית - נמתחו אבריו, רביעית - נזרקה בו נשמה, חמישית - עמד על רגליו, ששית - קרא שמות, שביעית נזדווגה לו חוה, שמינית - עלו למטה שנים וירדו ארבעה, תשיעית - נצטווה שלא לאכול מן האילן, עשירית - סרח, אחת עשרה - נידון, שתיים עשרה - נטרד והלך לו. שנאמר: 'אדם ביקר כל ילין'". פרקי דר"א כ: "ויגרש את האדם - גורש ויצא מגן עדן וישב לו בהר המוריה, ששער גן עדן סמוך להר המוריה. משם (מהר המוריה) לקחו, ולשם החזירו במקום שנלקח, שנאמר: ויקח ה' אלוהים את האדם. מאיזה מקום לקחו? במקום בית המקדש, שנאמר: לעבוד את האדמה אשר לוקח משם. רבי יהודה אומר: הקדוש ברוך הוא שמר שבת ראשון, ואדם שמר אותו תחלה בתחתונים..."

אומות) הִיָּה מְנִינָם לַיָּמִים כְּאֲשֶׁר יָסַד אוֹתָם אָדָם. וְעַל כֵּן לֹא נִחְלָקוּ בְּנֵי אָדָם בְּשִׁבְעַת יָמֵי הַשָּׁבוּעַ¹¹³, שֶׁהִתְחַלְתָּם מִחֲצוֹת יוֹם סוֹף הַיּוֹם בְּמַעְרָב (=הַקְצָה הַמַּעֲרָבִי שֶׁל יִבְשֶׁת אֵירוֹפָה¹¹⁴), וְהוּא שְׁקִיעַת הַשֶּׁמֶשׁ לְאַרְצֵי יִשְׂרָאֵל וְבוּ (=הַקְצָה הַמַּעֲרָבִי הַנִּי"ל) נִבְרָא הָאוֹר הָרֵאשׁוֹן וְאַחַר כֵּךְ הַשֶּׁמֶשׁ, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה אוֹר, וְשָׁקַע לְשַׁעֲתוֹ (=לאחר זמן קצר)¹¹⁵ וְ(אחַר כֵּךְ מִיָּד) הָיָה לַיְלָה לַיּוֹם, וְנִמְשַׁךְ הַסֶּדֶר לְהַקְדִּים הַלַּיְלָה לַיּוֹם, כְּמוֹ שְׁאָמַר (בַּמַּעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית): "וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר", וְכֵן אָמְרָה הַתּוֹרָה (ויקרא כג, לב): "מַעְרָב עַד עֶרֶב".

וְאֵל תִּטְעֵן נְגִדֵי בְּאֵלֵה הַחֲדָשִׁים הַתּוֹכְנִים גְּנֹבֵי הַחֲכָמָה, וְלֹא הַתְּפֹנְנוּ וְגִבְהָה, אֲבָל הֵם מְצִאוּ חֲכָמוֹת מְסֻפָּקוֹת מֵעַת שֶׁפְּהָתָה עֵינַי הַנְּבוּאָה, וְהִתְחַכְמוּ מִשְׁכַּלְמָם וְקִבְעוּ קִבְעוֹת לְפִי מֵה שֶׁנִּתְּנָן הַקָּשָׁם¹¹⁶, וּמְכַלְלֵי זֶה שֶׁשָּׁמוּ סִין הַתְּחִלַּת הַיָּמִים, הַפֶּךְ הַתּוֹרָה¹¹⁷, אֲבָל לֹא הַפֶּךְ גָּמוּר, הוֹאִיל וְהֵם מְסַכְּמִים עִם אֲנָשֵׁי הַתּוֹרָה בְּהַתְּחִלַּת הַיּוֹם שֶׁהוּא מְסִין, אֲבָל הַמְּחַלְקֵת בֵּינֵינוּ וּבֵינֵם בְּהַקְדִּימָנוּ הַלַּיְלָה לַפְּנֵי הַיּוֹם (וְלֹכֵן לְשִׁיטְתָנוּ הַיּוֹם הָרֵאשׁוֹן בְּבִרְיָאָה הַתְּחִיל בֵּינָא", שְׂרָאָה אֲדָה"ר אֵת הַיּוֹם הַזֶּה מֵעֵרִיב). וּמְחִיב שִׁיְהִי שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה הַשָּׁעוֹת עֶקֶר בְּקִרְיַת יָמֵי הַשָּׁבוּעַ, מִפְּנֵי שְׁאֲרֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁהִיא מְקוֹם הַתְּחִלָּה לְקִרְיַת שְׁמוֹת הַיָּמִים,

הערות - ילמד ענוים דרכו

113 לפי תרגום מו"ר הגר"י שילת כוונת ריה"ל כאן שאין מחלוקת שהתחלת ימי השבוע בזמן שקיעת השמש בארץ ישראל. ויש שהוסיפו מילים: "ואל תביא לי ראה נגדית" וכל זה תוספת מוטעית (ולדבריהם לא בא לומר כאן אלא שיש הסכמה שהשבוע הוא שבעה ימים, אולם כבר דובר בעניין זה לעיל אגו-נח ואין לעניין זה קשר לכאן. גם לפי התוספת שהוסיפו, ריה"ל בא לדחות טענה שהיממה מתחילה מחצות היום, ואין בכך כל היגיון. ועיין עוד בהערה 51 של מו"ר הגר"י שילת).

114 בזמן ריה"ל לא הכירו את יבשת אמריקה, ו"הישוב" כלל מסין במזרח ועד קצה אירופה במערב, כשארץ ישראל מרכז העולם המיושב. אולם יש להעיר שמהקצה המערבי של אירופה (לונדון) ואפריקה לקצה ארץ ישראל יש מרחק רק של שעתיים, ולא של שש שעות. ולכן צ"ל שהכוונה כאן מעבר לקצה הישוב והלאה (והוא קרוב לתחילת יבשת אמריקה), שכאשר שם חצות - בארץ ישראל שקיעה.

115 כשבקצה המערבי של אירופה והלאה, במקום שהוא 90 מעלות מערבה לארץ ישראל, היה חצות היום, בארץ ישראל היה זמן שקיעה. והשמש שנבראה האירה רגע אחד ושקעה, וכך התחיל היום ליושב בארץ ישראל, מהערב לבוקר. אדם הראשון ראה את השמש בשקיעתה וקרא ליום הנכנס "שבת".

116 כלומר הם לא גנבו חכמה ביודעין, אלא בשוגג. שהגיעו להם שיירים מהחכמות שגילו הנביאים - כמשה ברנז, ולא באופן מלא, ואת הספקות שהיו להם השלימו מדעתם ולכן נוצרו סתירות בין דבריהם לבין האמת שעוברת אצלנו במסורת.

117 כי לפי דעת התורה השבת נכנסה תחילה בארץ ישראל ומשם המשיכה עד שנכנסה בקצה המזרחי של סין. אמנם בקצה המערבי של סין השבת נכנסת שש שעות לפני ארץ ישראל, אולם כיוון שאדם הראשון היה הראשון שהכריז על השבת, לא נכנסה השבת שם אלא רק מהשבת השנייה שלאחר שבת בראשית.

על פי סיפור הבריאה, אדם הראשון הסתכל מערבה, ראה את הערב ועל פי זה קבע את הימים. "התוכנים החדשים" מסתכלים מזרחה, רואים את תחילת היום בסין ומשם קובעים את הימים. אין לזה נפק"מ לחישוב השעות או התאריכים, אלא רק לשאלה אם הימים נקבעו תחילה בארץ ישראל ומשם המשיכו, או בסין.

בינה ובין השמש בעת התחלת הקריאה בשם (=בין א"י בזמן שקיעה לבין השמש הנמצאת בקצה מערב אירופה) - שש שעות, ולא יחדל להמשך שם השבת, למשל, על תחלת היום, אשר התחילה השמש הסבוב מסוף המערב, וראה אותה אדם שוקעת והוא בארץ ישראל וקרא תחלת השבת, עד שהגיעה אל צמת ראשו אחר שמונה עשרה שעות, והיה ערב לתחלת סין (=בחלק המזרחי של קו התאריך), ונקרא שם גם כן תחלת השבת, והיה (שם בסין) סוף גדר הקריאה, מפני שמה שאחריו (=מערכת לקו התאריך) אָמְנָם יקרא באשר הוא מזרח למקום התחלת הימים (שהיא א"י, ולכן באותו המקום כבר יכנס יום ראשון, והשבת הראשונה שלו תהיה רק בעוד שבוע).

ט. הצורך בקביעת קו התאריך מצד החברה האנושית ולא רק מצד התורה (כ)

ואין (=ולא ניתן) להמלט מ(קביעת) מקום משתתף (=מוסכם) שיהיה סוף מערב (של העולם המיושב) ותחלת מזרחו (של העולם המיושב), והוא (ביחס) לארץ ישראל - תחלת הישוב. ואין זה (נצרך) בדין התורה בלבד, אלא בדין הטבע (=היחסים החברתיים בין בני אנוש) גם כן¹¹⁸. כי הנה לא יתכן (=יתאפשר) שיהיו ימי השבוע נקראים בשם אחד בעצמו לישוב כלו אלא בשנקבע מקום שיהיה התחלה לקריאה, ומקום קרוב אליו לא יהיה מזרח לחברו, אלא האחד מזרח גמור והאחר מערב גמור. ואם לאו, לא תשלם לימים קריאת שם ידועה, מפני שכל מקום ממעגל אמצע הארץ (=מקו המשווה, הם) מזרחים ומערבים יחד (=הם מזרחיים וגם מערביים), ותהיה סין מזרח לארץ ישראל ומערב לתחתית הארץ, ותחתית הארץ מזרח לסין ומערב למערב, והמערב מזרח לתחתית הארץ ומערב לארץ ישראל, ולפיכך לא יהיה מזרח ולא מערב ולא התחלה ולא סוף (לעניגול) ולא שמות ידועים לימים. (ואילו) הסדר הנזכר (לעיל) נתן שמות ידועים לימים מארץ ישראל.

הערות - ילמד ענוים דרכו

118 לפני כן הסביר ריה"ל מדוע נקבע קו התאריך 90 מעלות מזרחה או 270 מעלות מערבה מארץ ישראל - אדם הראשון קרא שמות לימים, והחל בכך כשהוא בארץ ישראל וראה את עריבת היום של ערב שבת. אולם עתה ריה"ל נותן טעם נוסף, מעשי, לקביעת קו התאריך במעלות הנ"ל: שכל בני העולם המיושב (אסיה, אירופה ואפריקה) יהיו באותו יום. כשהתגלתה יבשת אמריקה נוצרה נפק"מ בין הטעמים. לפי הטעם הראשון, התורתי - יש לשמר את קו התאריך ההלכתי 90 מעלות מזרחה לארץ ישראל. אולם לפי הטעם השני, יש אולי מקום לקבוע מחדש את קו התאריך, 180 מעלות לארץ ישראל, באוקיינוס השקט, כך שישמר היסוד שארץ ישראל במרכז העולם המיושב, שמזרחית לה ומערבית לה כל העולם המיושב נמצא באותו יום. זו המחלוקת של החזו"א והרב טיקוצ'ינסקי ביישום שיטת ריה"ל בימינו. אולם ניתן לומר שגם לפי הטעם השני, אין העיקר שארץ ישראל תהיה במרכז הגיאוגרפי של העולם, אלא בכך שאנו משמרים את היסוד שהיום מתחיל ונקבע ממנה - אנו משמרים את האמונה שהיום התחיל מאדם הראשון שהיה בארץ ישראל, ואם כן ארץ ישראל היא מרכז העולם המיושב מפני שאדם הראשון חי בה, וממנו התפשטה האנושות.

מסלול 1: יום ב לפרשת וישב
מסלול 2: יום ד לפרשת וישלח

י. קביעת מרחבים שונים כשבכל

אחד מהם היום שווה (כ)

אָבֵל לְקִרְיַת הַשֶּׁם (חובת שיהיה) רחב על כל פנים, מפני שלא יתכן להכיר האפקים (=לקבוע קווי אורך שונים) בכל נקודה ונקודה מהארץ. כי הנה בירושלים עצמה (יש נקודות) מזרחים ומערבים רבים (=שונים בין מקום למקום). ושמזרח ציון, למשל, זולת (=אינו) מזרח בית המקדש, ומעגלי אפקיהם שונים באמת, אשר לא ישיגום החושים (אלא ישיגום המדידות באמצעים מדויקים). כל שכן דמשק מירושלים. (ומצד שני) לא ימלט מלומר ששבת דמשק קדם שבת ירושלים ושבת ירושלים קדם שבת מצרים, (וועל כן) אי אפשר מבלי קביעת רחב.

והרחב אשר נחלקים בו גלילות הארץ בקריאת אותו היום הוא שמנה עשרה שעות¹¹⁹, לא יותר ולא פחות, (וכך) קוראים אנשי הגליל הזה "שבת", (ובאותה שעה) כבר יצאו אנשי גליל אחר מן השבת. גליל אחר גליל, עד תם שמנה עשרה שעות מן העת אשר התחילה בה קריאת השבת, עד שתהיה השמש באמצע הרקיע בארץ ישראל (שאו גם בקו 270 מעלות מערבה כבר שקעה השמש ונכנסה השבת), ותפסק הקריאה של היום ההוא, ולא ישאר מי שיקרא היום ההוא, אלא יתחיל בקריאת שם היום שאחריו (שאו בקו 90 מעלות מזרחה ממנה נכנס יום חדש - שקיעה). ועל כן נאמר (רה"ש כב): "נולד קדם חצות בידוע שנגראה סמוך לשקיעת החמה", כאלו אמר: נולד קדם חצות יום שבת בירושלים, בידוע שנגראה ביום שבת סמוך לשקיעת החמה. והוא, ששם "יום שבת" נמשך שמנה עשרה שעות אחרי הפרד הקריאה ממקום ההתחלה, עד ששכה השמש לאמצע הרקיע בארץ ישראל אחר יום ולילה, והתחייב שיראה הירח החדש למי שהיה בתחלת סין בערב יום השבת, והסכים עם אמרם "צריך לילה ויום מן החדש". וכבר נסתלק שם השבת מן הישוב והתחיל שם יום ראשון, אף על פי שארץ ישראל כבר יצאה משם השבת והגיעה לאמצע יום ראשון, ואמנם הפונה השם (=לשם) השבועי הפושט בכל הישוב, כדי שיאמר למי שבסין ולמי שבמערב: באיזה יום חגגתם ראש השנה? ויאמרו: שבת, למשל, אף על פי שאחד משניהם כבר יצא מהחג בזמן שהיה האחר בחג, לפי סמיכות מקומותיהם אל ארץ ישראל. אכל בשמות ימי השבוע חגגו שניהם ביום אחד בעצמו¹²⁰. הרי שידיעת שבתות ה' ומועדי ה' תלויה בארץ אשר היא נחלת ה'. זאת בנוסף למה שכבר למדת מהיותה נקראת "הר קדשו", ו"הדום רגליו", ו"שער השמים", ו"כי מציון תצא תורה".

הערות - ילמד ענוים דרכו

119 היינו מארץ ישראל שבה מתחיל היום בשקיעה ועד מערב סין בקו 270 מעלות מארץ ישראל.

120 אמנם החג נכנס ויצא לא באותו רגע, אך כולם חגגו אותו באותו יום בשבוע.

שאלות מנחות:

- ✦ האם יש הבדל בין חכמי התכונה לבין ריה"ל בנוגע לקו התאריך? אם לא, במה נחלקו?
- ✦ האם יש קשר בין העובדה שאדם הראשון התחיל לקרוא לימים בשמותיהם בזמן היותו בארץ ישראל, לבין העובדה שישאל הצטוו על השבת דווקא בזמן היותם בקו של ארץ ישראל? האם צריכה להיות התאמה בין סדר הבריאה לסדר התורה?
- ✦ אנו רגילים לראות את השבת כחותמת את השבוע (ואכן כך הוא מצד בורא עולם שברא את העולם בששה ימים ושבת בשביעי), אך במבט של אדם הראשון השבת היא התחלת השבוע וממנה נמשכו שאר הימים. האם יש לכך ביטויים במצוות השבת?¹²¹ (עיין רמב"ן כ,ח "ועל דרך הפשט")
- ✦ מהי הנפק"מ בין הטעם הראשון, התורתי, לכך שיש לקבוע את תחילת היום לפי ארץ ישראל (בגלל אדה"ר ומפני שהתורה ציוותה על השבת בסיני), לטעם השני החברתי (שחובה שכל האנשים יסכימו לנקודת התחלה אחת ליום וארץ ישראל היא מרכז הארץ הנושבת)? איזה טעם עיקרי יותר לדעתך? האם היום ש"הארץ הנושבת" התרחבה, עדיין ניתן לאחד בין שני הטעמים?
- ✦ מהו הערך הרוחני-אמוני שיש לכך שכל האנושות סופרת את הימים באופן אחיד?
- ✦ כיצד מפרש ריה"ל את הפסוק "כי מציון תצא תורה"? האם הכוונה לעם היושב בציון (סנהדרין) או לארץ עצמה? למה ארץ ישראל היא "ארץ התורה"?

הערות - ילמד ענויים דרכו

121 שבת סט,ב: "אמר רב הונא: היה מהלך במדבר, ואינו יודע אימתי שבת - מונה ששה ימים ומשמר יום אחד. חייא בר רב אומר: משמר יום אחד ומונה ששה. במאי קמיפלגי? מר סבר: כבריינו של עולם, ומר סבר: כאדם הראשון". ונראה שמצד האדם יש חשיבות שיתחיל את השבוע בשבת, שמתוך שהראשית קודש - הכל מתעלה. ועל כן יום מתן תורה היה לכו"ע בשבת. גם כיבוש יריחו, שהיה הכיבוש הראשון של עם ישראל בארץ ישראל, היה בשבת (ירושלמי שבת ח,ב), ואז הכל בא מכוחו. אולם יש גם צד הפוך שמכוונים את החול אל התכלית שהיא השבת, וכך נפסק להלכה - עיין שו"ע או"ח סי' שמד.

מסלול 1: יום ב לפרשת וישב

מסלול 2: יום ד לפרשת וישלח